Max Frisch

STILLER

prevedel Vital Klabus

Petru Suhrkampu
spoštovanemu prijatelju
v znamenje hvaležnosti

Prvi del

Stillerjevi zapiski v ječi

»Glej, zato je tako težko izbrati sam sebe, ker je v tem izboru absolutna izolacija identična z najglobljo kontinuiteto, ker se z njim brezpogojno izključi vsakršna možnost, da bi postal kaj drugega, še celo pa da bi se prepesnil v kaj drugega.«

»– : s tem da se v njem prebudi strast do svobode (in ta se prebudi v izboru, kakor ima v izboru sama sebe za predpogoj), izbere človek sam sebe in se bori za to posest kakor za svoje zveličanje, in to je njegovo zveličanje.«

Kierkegaard, »Ali – ali«

Prvi zvezek

Jaz nisem Stiller! – To ponavljam, prisegam dan za dnem, odkar so me pripeljali v to ječo, ki jo bo še treba popisati, hkrati pa zahtevam viski, ker bom drugače odklonil vsako nadaljnjo izjavo. Zakaj brez viskija, to sem vendar že izkusil, jaz nisem jaz sam, temveč bi se najrajši kar vdal vsem mogočim dobrim vplivom in zaigral vlogo, ki bi njim pač bila pogodu, ampak nima nič opraviti z menoj, in ker je zdaj v mojem nesmiselnem položaju (imajo me za nekega pogrešanega meščana njihovega mesteca!) važno edinole to, da se ne dam pretentati in da se pazim vseh njihovih prijaznih poskusov, kako bi me vtaknili v tujo kožo, da sem nepodkupljiv do kraja, četudi pri tem že kar grob, hočem reči: ker gre zdaj edinole za to, da sem nihče drug kakor tisti, ki sem na žalost v resnici, ne bom nehal kričati, naj mi dajo viskija, kadarkoli se kdo približa moji celici. Sicer pa sem že pred dnevi dal sporočiti, da mi ni treba pošiljati najboljše vrste, vsekakor pa nekaj pitnega, ker bom sicer pač ostal trezen, in potlej me lahko zaslišujejo, kakor me hočejo, izvlekli ne bodo iz mene nič, vsaj nič resnega ne. Zaman! Danes mi prinesejo tale zvezek, poln praznih listov: Napišem naj svoje življenje! Najbrž naj bi dokazal, da sem živel, da pa moje življenje ni isto kot življenje tistega pogrešanega Stillerja.

»Zapišite samo resnico,« pravi moj uradni zagovornik, »nič drugega kot golo in čisto resnico. Črnilo si lahko daste ob vsakem času znova napolniti!«

Danes je minil teden od tiste zaušnice, ki je pripeljala do tega, da so me prijeli. Bil sem precej vinjen (tako pravi

zapisnik), zaradi česar se moram truditi, ko hočem popisati ves potek, zunanji potek.

»Pojdite z menoj!« je rekel carinik.

»Prosim vas,« sem rekel jaz, »zdaj me nikar ne zadržujte, vlak mi vsak trenutek odpelje naprej –«

»Ampak brez vas,« je rekel carinik.

Z vagona me je potegnil tako, da me je minila vsa volja odgovarjati na njegova vprašanja. Potni list je imel v roki. Drugi uradnik, ta je pritiskal žige na potne liste potnikov, je bil še v vlaku. Vprašal sem:

»Kako da potni list ni v redu?«

Nič odgovora.

»Jaz samo izpolnjujem svojo dolžnost,« je rekel večkrat, »to veste prav natanko.«

Ne da bi kakorkoli odgovoril na moje vprašanje, zakaj potni list ni v redu – ko gre vendar za ameriški potni list, s katerim sem prepotoval pol sveta! –, je ponovil s svojo švicarsko kadenco:

»Pojdite z menoj!«

»Prosim,« sem rekel, »če nočete dobiti zaušnice, dragi gospod, me ne prijemajte za rokav; tega ne prenesem.«

»Torej pojdiva!«

Zaušnico sem mu prisolil, potem ko je mladi carinik kljub mojemu enako vljudnemu kakor razločnemu svarilu z izrazom zakonito zavarovane ošabnosti zatrdil, da mi bodo že povedali, kdo sem v resnici. Njegova temno modra kapa se je v spirali zakotalila po peronu, dlje kot bi bil človek pričakoval, in nekaj trenutkov je bil mladi carinik, zdaj brez kape in tak veliko bolj človeški kakor prej, tako zelo osupnjen, kratko malo nepriseben in pri tem prav nič besen, da bi bil jaz takrat lahko kar vstopil v vlak. Ta se je pravkar začel premikati, z oken so viseli mahajoči ljudje; vrata enega od vagonov so bila celo še

odprta. Nič ne vem, zakaj nisem skočil gor. Potni list bi mu bil lahko vzel iz roke, se mi zdi, zakaj mladi mož je bil tako popolnoma nepriseben, kot rečeno, kakor da bi bila njegova duša vsa v tisti kotaleči se kapi, in šele ko se je nehala kotaliti, ta trda kapa, ga je zgrabil razumljivi srd. Sklonil sem se med ljudmi in se potrudil, da sem temno modro kapo s švicarskim križem na znački vsaj deloma obrisal, preden sem mu jo izročil. On je imel ušesa rdeča ko rak. Bilo je čudno; šel sem za njim, kakor da me k temu sili spodobnost. Brez besede in ne da bi se me dotaknil, kar sploh ni bilo potrebno, me je odpeljal na stražnico, kjer so me petdeset minut pustili čakati.

»Prosim,« je rekel komisar, »usedite se!«

Potni list je ležal na mizi. Takoj sem se začudil spremenjenemu tonu, nekakšni prizadevni in ne preveč naravni vljudnosti, iz česar sem sklepal, da je moje ameriško državljanstvo po skoraj enournem ogledovanju mojega potnega lista neizpodbitno. Komisar mi je celo uslužno ponudil stol, kakor da hoče popraviti neotesanost mladega carinika.

»Kot slišim, govorite po nemško,« je rekel.

»Zakaj pa ne?« sem vprašal jaz.

»Prosim,« se je nasmehnil on, »usedite se.«

Jaz sem stal pokonci.

»Po rodu sem Nemec,« sem pojasnil, »Američan nemškega rodu –«

Pokazal mi je na prazni stol.

»Prosim,« je rekel in se nekaj časa obotavljal, preden se je usedel sam … Ko bi na vlaku ne bil tako neumen, da sem govoril po nemško, bi mi bilo morebiti z vsem prizaneseno! Nagovoril me je neki drug potnik, Švicar. Tudi kot priča moji zaušnici je bil navzoč ta potnik, ki mi je dražil živce že od Pariza. Nič ne vem, kdo je ta človek.

Tega gospoda nisem videl nikoli prej. V Parizu je prišel v oddelek, me prebudil, ko se je spotaknil ob moje noge, in zložil prtljago, se po francosko opravičil, se zrinil k odprtemu oknu in se skozenj v švicarskem narečju poslovil od neke gospe; brž ko je vlak odpeljal, me je neprijetno obšlo, da me možak opazuje. Varno sem se skril za svojim pomečkanim »New Yorkerjem«, katerega šale sem že poznal, in upal, da bo radovednost mojega sopotnika sčasoma opešala. Tudi on je bral časopis, enega od zürških. Potem ko sva se po francosko dogovorila, da bova okno zaprla, sem se pazil, da nisem niti enkrat zdolgočaseno pogledal skozi okno v pokrajino; tako razločno je ta gospod, ki je bil drugače nemara prijeten človek, čakal na priložnost za pogovor, pri tem pa je bil tako v zadregi, da mi nazadnje ni ostalo nič drugega kakor jedilni vagon, v katerem sem presedel pet ur in nekaj popil. Šele med Mulhouseom in Baslom sem se vrnil v oddelek, k čemur me je prisilila bližajoča se meja. Švicar me je spet pogledal, kakor da me prav gotovo pozna. Nič ne vem, kaj ga je na lepem opogumilo, da me je nagovoril; morebiti samo to, da sva bila zdaj na tleh njegove domovine. Oprostite! je vprašal nekam v zadregi: Niste vi gospod Stiller? Jaz sem pravkar, kot rečeno, popil malo viskija in nisem razumel, držal sem v roki svoj ameriški potni list, medtem ko je Švicarja spet zaneslo v njegovo narečje in je listal po nekem ilustriranem časopisu. Že sta za nama stala dva uradnika, neki carinik in še eden, ki je držal v roki žig. Izročil sem potni list. Zdaj sem začutil, da sem veliko popil, in vsi so me gledali z nezaupanjem. Moja prtljaga, precej pičla, je bila v redu. Je to vaš potni list? je vprašal drugi. Sprva sem se seveda zasmejal. Kako da ne? sem vprašal, zdaj že kar nejevoljen: Kako da ta potni list ni v redu? Bilo je prvikrat, da je nekdo podvomil o mojem potnem listu, in vse to

samo zato, ker me je tisti gospod zamenjal z neko sliko v svojem ilustriranem listu …

»Gospod doktor,« je rekel komisar prav temu gospodu, »ne bom vas več zadrževal, vsekakor se vam zahvaljujem za sporočilo.«

Na pragu, medtem ko je hvaležni komisar držal kljuko, je pokimal, ta gospod, kakor da se poznava. Bil je neki gospod doktor, kakršnih je na svetu na tisoče. Niti najmanj me ni imelo, da bi mu prikimal. Potem se je komisar vrnil, znova pokazal na stol:

»Prosim,« je rekel, »kakor vidim, gospod Stiller, ste v precej vinjenem stanju –«

»Stiller?« sem rekel jaz, »meni ni ime Stiller!«

»– upam, da boste vseeno razumeli,« je nadaljeval, ne da bi se zmenil za moje besede, »kar vam imam povedati, gospod Stiller.«

Zmajal sem z glavo, on pa mi je ponudil cigare. Razume se, da sem odklonil, ker jih očitno ni ponudil meni, ampak nekemu gospodu Stillerju. Tudi sam sem ostal pokonci, četudi se je komisar usedel, kakor da se pripravlja na izčrpen pogovor.

»Zakaj ste se tako razburili,« je vprašal, »ko so vas povprašali, če je to vaš pravi potni list?«

Polistal je po mojem ameriškem potnem listu.

»Gospod komisar,« sem rekel, »ne prenesem, če me kdo zgrabi za rokav. Vašega mladega carinika sem večkrat posvaril. Obžalujem, da me je premagala jeza in sem ga klofnil, gospod komisar, in seveda sem pripravljen takoj plačati običajno globo. To se pač razume samo po sebi. Kolikšna je tarifa?«

Nasmehnil se mi je še kar dobrohotno. Tako preprosta ta stvar žal ni, je povedal. Zraven si je prižgal cigaro, skrbno, tako da si je debeli rjavi svaljek narahlo kotalikal

med ustnicami, hladnokrvno, natančno, kakor da čas zanj ni važen.

»Kakor kaže, ste prav poznan mož –«

»Jaz?« sem vprašal. »Kako to?«

»Na te reči se nič ne razumem,« je rekel, »ampak ta gospod doktor, ki vas je spoznal, vas ima menda zelo v číslih.«

Nič se ni dalo narediti: zamenjali so me, in vse, kar sem zdaj govoril, je učinkovalo samo še kot spakljivost ali pristna skromnost.

»Kako to, da se imenujete White?« je vprašal.

Jaz sem govoril in govoril.

»Od kod imate ta potni list?« je vprašal on.

Spraševal me je skorajda dobrodušno, kadil svojo nekam smrdljivo cigaro, s palcema zataknjenima v naramnice, ker je bilo popoldne soparno, tako da si je komisar, ko me pač očitno ni imel več za inozemca, na pol odpel svoj ne ravno smotrni suknjič; ves čas pa me je ogledoval in ni niti najmanj slišal, kar sem govoril.

»Gospod komisar,« sem rekel, »pijan sem, prav imate, čisto prav, ampak ne bom dovolil, da bi me neki od kdove kod pritepeni gospod doktor –«

»Rekel je, da vas pozna.«

»Od kod?«

»Iz ilustriranega časopisa,« je rekel in dodal, potem ko sem jaz zaničljivo obmolknil: »– Poročeni ste in vaša soproga živi v Parizu. Drži?«

»Jaz? Da imam soprogo?«

»Juliko po imenu.«

»Ne prihajam iz Pariza,« sem pojasnil, »prihajam iz Mehike, gospod komisar.«

Navedel sem mu vse: ime ladje, trajanje vožnje, uro prihoda v Le Havre, uro odhoda iz Vera Cruza. »Saj to je

možno,« je rekel on, »ampak vaša soproga živi v Parizu. Plesalka, če sem prav razumel. Menda je zelo lepa ženska.«

Jaz sem molčal.

»Julika je baje njeno umetniško ime,« me je poučil komisar. »Poprej je bila baje bolna na pljučih in je živela v Davosu. Ampak zdaj vodi nekakšno baletno šolo v Parizu. Drži? Že šest let.«

Jaz sem ga samo gledal.

»Odkar vas pogrešajo.«

Nehote sem se medtem vendarle usedel in poslušal, kaj vse vedo bralci ilustriranega časopisa o nekem človeku, ki mi je očitno, vsaj v očeh nekega doktorja, podoben, in vzel sem si cigareto, komisar pa mi je nato, že okužen z globokim spoštovanjem, ki ga je raznesel prav ta doktor, pomolil ogenj.

»Vi sami ste torej kipar.«

Zasmejal sem se.

»Drži?« je vprašal, ne da bi mi pustil odgovoriti; prècej je postavil nadaljnje vprašanje: »Zakaj potujete pod lažnim imenom?«

Niti moji prisegi ni verjel.

»Žal mi je,« je rekel in pri tem pobrskal po nekem predalu, potegnil na dan moder obrazec: »– žal mi je, gospod Stiller, ampak če še naprej nočete pokazati svojega pravega potnega lista, vas moram izročiti kriminalni policiji. To vam mora biti jasno.«

Ob teh besedah je odrgnil pepel s cigare.

»Jaz nisem Stiller!« sem ponovil, ko je začel vestno izpolnjevati obsežni obrazec, in bilo je, kakor da me sploh nič več ne sliši; poskusil sem v vseh tonih; enako slovesno kakor trezno sem mu rekel: »Gospod komisar, drugega potnega lista nimam!« ali pa v smehu: »Saj to je nesmisel!«,

pri čemer pa sem kljub svoji pijanosti prav natanko čutil, da me, večkrat ko sem ponovil svoje, posluša zmerom manj; nazadnje sem zavpil: »Meni ni ime Stiller, vrag vas vzemi!« To sem zavpil in udaril s pestjo po mizi.

»Čemu se le tako razburjate?«

Vstal sem.

»Gospod komisar,« sem rekel, »dajte mi zdaj moj potni list!«

Niti ozrl se ni vame.

»Aretirani ste,« je rekel, polistal z levico po potnem listu in prepisal številko, datum, ko mi je bil izdan, ime ameriškega konzula v Mehiki, vse, kar hoče modri obrazec vedeti v takem primeru, potem pa mi kar prijazno rekel: »– Usedite se.«

Moja celica – pravkar sem jo izmeril s svojim čevljem, ki ni dolg niti celih trideset centimetrov – je majhna kot vse v tej deželi, snažna, tako da človek od higiene komaj lahko diha, in tesnobna ravno od tega, ker je vse pravšno, primerno in zadostno. Nič premalo in nič preveč! Vsega v tej deželi je ravno dovolj, tako da ti je od tega kar tesno. Izmeril sem: dolžina 3,10 metra, širina 2,40 metra, višina 2,50 metra. Humana ječa, ni kaj reči, in v tem je nesramnost. Nobenih pajčevin, nič plesni po stenah, nič takega, nad čemer bi bil človek po pravici razkačen! Na svetu so zapori, ki jih ljudstvo v naskoku zavzame, kadar za to zve; tu ni nič takega, kar bi se dalo naskakovati. Milijoni ljudi, to vem, stanujejo slabše kot jaz. Pograd ima vzmeti. Skozi zamreženo okno dopoldne sije sonce; v tem letnem času približno do enajstih. Miza ima dva predala; zraven spadata biblija in stoječa svetilka. In če moram nekaj opraviti, mi je treba samo pritisniti na bel gumb in že me odpeljejo na zadevni kraj, kjer nikakor ni kakih starih časopisov, ki

bi jih človek poprej lahko bral, pač pa mehak krep papir. In kljub temu je to ječa in pridejo trenutki, ko bi človek najrajši tulil. Vendar tega ne storiš, kakor tudi ne tuliš v trgovini; pač si obrišeš roke z brisačo, greš po linoleju, rečeš hvala, ko te spet zaprejo v tvojo celico. Razen že jesenskega listja na kostanju ne vidim ničesar, tudi če zlezem na prožni pograd, kar je sicer (v čevljih) prepovedano. Najbolj človeka seveda mučijo šumi neznanega izvora; odkar vem, da imajo v tem mestecu še cestno železnico, lahko njen ropot skorajda preslišim. Še zmerom pa so mi odvratni nerazumljivi napovedovalec iz nekega sosednjega radia, vsakdanji tresket odvoza smeti in besno stepanje preprog z odmevajočih dvorišč. V teh krajih se ljudje skoraj bolestno bojijo nesnage, kot je videti. Včeraj pa so me začeli zabavati z ropotom svedra na stisnjeni zrak, kdove kje parajo cesto, zato da jo bodo pozneje spet tlakovali. Večkrat imam občutek, da sem edini brezdelni človek v tem mestu. Če smem sklepati po glasovih na ulici, kadar sveder utihne, ljudje tukaj veliko zmerjajo, redko pa se smejejo. Opolnoči se derejo pijanci, ker takrat vse gostilne zapro. Včasih pripojejo mimo študentje, kakor da smo kje sredi Nemčije. Okrog enih vse potihne. Ampak nič ne pomaga, če ugasnem luč; v mojo celico sveti daljna cestna svetilka, sence od okenske rešetke se raztezajo po steni, se lomijo v strop, in kadar je zunaj vetrovno, tako da se cestna svetilka ziblje, bi človek lahko ponorel od zibajočih se križastih senc. Zjutraj, ko sije sonce, ležijo te sence od rešetke vsaj na tleh.

Brez svojega paznika, ki prinaša jed, bi še danes ne vedel, kaj tukaj pravzaprav naklepajo. Kakor kaže, je tu vsakemu bralcu časopisov znano, kdo je bil Stiller. Zaradi tega je skoraj nemogoče zvedeti kaj bolj natančnega; vsakdo

se drži tako, kakor da bi jaz že moral vedeti, in pri tem mu je samemu vse skupaj znano le približno.

»– nekaj časa, se mi zdi, so ga iskali v jezeru,« pravi moj paznik, »ampak brez uspeha, in potlej so naenkrat začeli govoriti, da je v tujski legiji.«

Pri tem z zajemalko naliva juho.

»To namreč še zmerom naredi veliko Švicarjev,« me pouči, »kadar jim gre tod na živce.«

»Da se priglasijo v tujski legiji?«

»Tristo vsako leto!«

»Zakaj v tujski legiji?« vprašam jaz.

»Ker jim gre tukaj na živce.«

»Jasno,« rečem jaz, »ampak zakaj tujska legija? Saj to je še slabše.«

»Meni je pač vseeno.«

»A tako,« vprašam jaz, »in svojo ženo je kar pustil v Davosu, čeprav je ležala bolna?«

»Morebiti je bilo to zanjo še sreča!«

»Mislite?«

»Meni je pač malo mar,« reče on, »od takrat živi ona v Parizu.«

»Vem!«

»Plesalka.«

»Vem!«

»Prav lepa gospa.«

»In njena bolezen na pljučih?« vprašam sočutno.

»Ozdravljena.«

»Kdo pravi to?«

»Ona sama.«

»In – od kod veste vi vse to?«

»Od kod!« reče tudi paznik, »– iz ilustriranega časopisa.«

Dosti več se ne da zvedeti.

»Jejte!« reče paznik, »pojejte juho, dokler je še vroča, in ne izgubljajte živcev, mister White. Saj samo na to čakajo ti gospodje doktorji, jaz že vem, kako je s tem!«

Juha, mineštra, je v redu, sploh zoper hrano ni mogoče dosti reči, in paznik, mislim, mi hoče dobro, vsekakor mi nikoli ne reče (kot vsi drugi!) gospod Stiller, temveč zmerom mister White.

Pripovedujem naj! In sicer resnico svojega življenja, nič drugega kakor golo in čisto resnico! Blok belega papirja, nalivno pero s črnilom, ki si ga lahko dam na državne stroške ob vsakem času znova napolniti, zraven pa malo dobre volje: – kaj drugega naj le še ostane resnici, če se je lotim s peresom! In če se bom samo pošteno držal dejstev, méni moj zagovornik, potem se nam resnica pač ne bo več izmuznila, tako rekoč otipali jo bomo lahko. Kam naj bi se resnica le izmaknila, če jo bom zapisal? In z dejstvi, se mi zdi, misli zagovornik posebno krajevna imena, podatke, ki jih je mogoče preveriti, na primer podrobnosti o poklicu in siceršnjih dohodkih, koliko časa si se zadrževal v raznih krajih, koliko imaš otrok, kolikokrat si ločen, veroizpoved itd.

P. S.
Kje sem bil 18.1.1946?

Sprehajanje po dvorišču jetnišnice:

Še zdaleč ni tako hudo, tako ponižujoče, kakor človek pričakuje, in zares me veseli, da lahko spet enkrat hodim, četudi samo v krogu. Dvorišče je precej veliko; tlak in vmes mah, na sredi lep javor, bršljan na enem od hišnih zidov, veliko pa je seveda odvisno od tega, da še ne nosimo kaznjenskih oblek, temveč smo v civilu, taki, kakršne so

nas prijeli. Če nekoliko raztegneš krog, v katerem se moramo sprehajati, zagledaš nadzidek s plapolajočim perilom; sicer samo nebo nad strehami krog in krog, po katerih je vse polno grulečih golobov. Žal moramo ostati v vrsti po eden, tako da se ni mogoče zares pogovarjati. Pred menoj stopa neki debeluh z bleščečo plešo (kakor jaz) in s tolstimi gubami na tilniku, z veslajočimi rokami, kadar mora hoditi, najbrž novinec; če mu prijazen paznik zaukaže, naj se sprehaja, se na pol zakrknjeno, na pol zmedeno ozre, kar za njegovo telo ni lahko, in si z nemimi pogledi išče podporo. Podporo zoper kaj? Za menoj gre neki Italijan, ki pri tuširanju tako rad prepeva, in pazniki si ne morejo kaj, da se ne bi smejali; ta me kakor na odru šaljivo posnema. Nekoč se ozrem nazaj, da bi spoznal svoj posnetek; kar precej je smešen: roke na hrbtu, drža misleca, iz raztresenosti zmerom nekoliko izven vrste, obraz, ki izraža hrepenenje po daljavah, samotni pogledi čez najbližji opečnati zid, eden tistih, ki si plašno domišlja, da ne spada sem, poleg tega pa okorna priljudnost intelektualca. Bržkone bo ta posnetek kar držal, vsekakor se mora smejati celo Žid, edini intelektualec med jetniki, ki se žal sprehaja v drugi polovici kroga, tako da se lahko malo pomeniva samo z obrazom in gibi. On je videti čisto brez upa glede na švicarsko pravičnost … Na vsem lepem, kdove kateri je bil prvi, začno vsi igrati nogomet s surovim krompirčkom; posreči se jim nekaj urnih kombinacij, dokler slednjič krompirčka ne ulovi naš višji paznik, sila neoporečen mož, ki je že kar osebno užaljen, kadarkoli se pripeti kaj graje vrednega. Vsi stoj! Resno vprašanje: od kod imate krompir? Mi v krogu molčimo, se režimo. Višji paznik s poteptanim krompirjem v roki stopa od moža do moža, nam gleda iz oči v oči. Vsakdo skomigne z ramenom. Višji paznik je zamudil trenutek, ko bi krompirček lahko krat-

ko malo vrgel proč; proti njegovi želji je stvar na lepem postala važna, načelna. Jaz imam občutek, da je vse farsa in da bi se višji paznik najrajši še sam smejal in nas vse odpustil; obenem pa občutek: nemara imajo vendarle pripravljeno kako natezalnico, in ukradeni krompirček zadostuje, da začno z žarečim železom. Naenkrat se oglasi moj Žid. Splošen smeh! Celo višji paznik opazi, da je to priznanje (mož še nikdar ni videl Žida, ki igra nogomet) lahko edinole posmeh, kar je hujše kot tatvina neskuhanega krompirja. Žid mora stopiti iz vrste, sam ves bled od razburjenja. Vsi drugi: pet minut v teku naprej. Ubogi debeluh pred menoj, mahedrav kakor gumijasti termofor, seveda že v prvem krogu zaostane, zavije v spirali, da bi si skrajšal pot, dokler mu ne reče eden od paznikov, da naj neha. Z ljudmi tukaj niso nečloveški. Samo da, to se razume, mora biti red, tudi določena resnoba. Navsezadnje smo v preiskovalnem zaporu … Včasih, ko sem sam v celici, se mi zazdi, da se mi vse to le sanja; zdi se mi: Vsak čas lahko vstanem, si spustim roke z obraza in se svoboden ozrem naokrog, ječa je samo v meni.

»Prizadeval sem si,« pravi moj uradni zagovornik, »da bi vam, upajmo da kratki čas v preiskovalnem zaporu, potekel kar se da prijetno – viski ni dovoljen! – Imate najboljšo celico v tej hiši, verjemite mi, ne največje, ampak edino z jutranjim soncem; tule imate razgled na stare kostanje. Kar se tiče zvonjenja iz stolnice – zelo je glasno, to priznam; ampak kaj le pričakujete od mene! Saj vendar ne morem stolnice prestaviti kam drugam!«

To je res, kakor je res sploh vse, kar reče zagovornik, to pa tako, da me nikakor ne prepriča in da me vseeno kar naprej spodbija. Zvonjenje njihove stolnice, kovinsko bobnenje, ki se strašno razleže dvakrat dnevno, vsaj

dvakrat, včasih pa so zraven še poroke in pogrebi, tak hrup, da človek ne sliši več lastnih misli, trepetanje zraka, zamolkel drget, trušč, kakor če si skočil v vodo s previsoke odskočne deske, od tega oglušim, zvrti se mi v glavi, postanem bedast; ampak zagovornik ima prav: stolnice ne more prestaviti kam drugam! In ker potlej molčim, molčim zaradi brezupnosti, seže on po svojem svežnju spisov in reče:

»Dobro – preidiva k stvari!«

Zagovornik je srčno dober, vsekakor krotek človek, sin iz dobre hiše, ves kakor je treba, prav do obleke, z nekaterimi zadržki, ampak še ti postanejo pri njem olika, predvsem pa je pravičen, o tem ni dvoma, pravičen celo v postranskih rečeh, pravičen, da bi človek obupal, pravičen iz skorajda že prirojenega prepričanja, da pravičnost obstoji, če že ne drugod, vsaj v pravni državi, vsaj v Švici. Pri tem mož ni neumen. Ve zelo veliko, zanesljiv kakor leksikon, posebno o vsem v zvezi s Švico, tako da pravzaprav nima smisla z mojim zagovornikom govoriti o Švici; vsaka misel, ki na primer v čem podvomi o Švici, se zaduši v kopici zgodovinskih dejstev, ki jih ni mogoče ovreči in če nazadnje njegove Švice kratko malo ne hvališ, nikoli nimaš prav, čisto zares, natanko tako kot pri tem zvonjenju njihove stolnice. Morebiti me tako čezmerno draži samo zato, ker nima temperamenta, ker je tako brezhiben, tako umerjen; po razumnosti me prekaša, vendar uporablja svojo razumnost edinole za to, da ne dela napak. Po mojem so ti ljudje grozni! Ničesar mu ne morem očitati, on me ima za srčno dobrega, vsekakor krotkega, v bistvu popolnoma pametnega človeka, za človeka dobre volje, za Švicarja. V tem smislu me zagovarja in od tega se vsakokrat skoraj razpočim. Potlej se na peti obrnem, ga pustim, da obsedi na pogradu, in mu pokažem hrbet, molčim tako